

PSYKOLOGIAN KOE 14.9.2015 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden, sisältöjen ja pisteitysten luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintoaineen sensorikunta.

Psykologian kokeessa arvioinnin keskeisenä perusteena on vastauksen ankkuroiminen empiriseen, tutkimuspohjaiseen tietoon ja keskeisiin psykologisiin teorioihin. Ihmisen kehitystä, toimintaa ja mielenterveyttä tutkitaan psykologiassa useasta toisistaan täydentävästä näkökulmasta, kuten biologisesta, käyttäytymiseen liittyvästä, kognitiivisesta sekä tunteiden, motivaation ja sosiokulttuurisesta näkökulmasta. Kokelaan tulisi osata luontevasti hyödyntää eri näkökulmista tuotettua tieteellistä tietoa psyykkisten ilmiöiden ja prosessien erittelyssä.

Psykologian kokeessa arvioidaan kokelaiden valmiutta ymmärtää psykologisen tiedon luonnetta ja tiedonmuodostusta, mukaan lukien tutkimusten luotettavuuden ja pätevyyden arviointi. Kokelaita voidaan pyytää arvioimaan ajankohtaisten psykologisten tutkimusten tuloksia ja laatimaan tutkimussuunnitelmia. Psykologian tehtävät voivat edellyttää psykologisten ilmiöiden kuvailemista, arvioimista, pohtimista ja selittämistä sekä erilaisten näkökulmien vertailua. Useassa tehtävässä on myös ainerajat ylittäviä mahdollisuuksia.

Keskeisenä arvioinnin kohteena on se, kuinka syvällisesti kokelas ymmärtää psykologista tietoa, kuinka hän osaa soveltaa sitä ja missä määrin hän pystyy tarkastelemaan sitä kriittisesti. Pelkkä oppikirjatiedon toistaminen ei mahdollista parhaisiin arvosanoihin pääsemistä. Osa tehtävistä edellyttää valmiutta analysoida ajankohtaisia tapahtumia ja ilmiöitä psykologisen tiedon varassa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti kypsyyden osoittamiseen ja psykologisen tiedon hallintaan. Kokelaan tulisi vastata kysymyksiin tehtävänannon mukaisesti. Esitetyt asiat ja väitteet tulisi perustella vastauksessa selkeästi. Arvioinnissa kiinnitetään lisäksi huomiota siihen, kuinka jäsentynyt ja johdonmukainen kokonaisuus vastaus on.

Tehtävä 1

Ihmisen psyykkisestä toiminnastaan antamien raporttien luotettavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka yhdenmukaisia psyykkiset kuvaukset ovat yhdestä raportointitilanteesta (tai ihmisestä) toiseen ja kuinka käyttökelpoista tietoa ne antavat ihmisen psyykkisen toiminnan tutkimukselle. Ihmisten esittämien psyykkisen toiminnan kuvausten luotettavuuteen vaikuttavat esimerkiksi a) ikä ja kypsyys (lasten kuvaukset vähemmän luotettavia kuin aikuisten); b) kokemusten muuttaminen yhdestä tiedon esittämisen muodosta toiseen (visuaalisesta kielelliseen); c) jälkikäteinen ja viivästetty pikemmin kuin samanaikainen tai nopeasti seuraava raportointi; d) emotionaalisesti latautuneiden kokemusten värittyminen raportointihetken emotionaalisen tilan vaikutuksesta; e) psyykinen tasapaino (kyky tuottaa realistisia psyykkisiä kuvauksia); f) toistuvien ja rutiininomaisten versus ainutkertaisten kokemusten välittyminen; g) tietämyksen ja asiantuntijuuden taso (oppia tulkitsemaan omaan asiantuntijuusalaan liittyviä kokemuksia). Vaikka ihmisten kuvaukset omista kokemuksistaan olisivat monessa suhteessa epäluotettavia, ne voivat toimia olennaisena psykologisen tutkimuksen aineistona, jota tutkijat analysoivat, tulkitsevat ja erittelevät. Terapiatyössä haarukoidaan kokemusten psyykkistä merkitystä toistuvissa istunnoissa, joiden kautta syntyy asteittain kuva kyseisen henkilön mielentilasta. Psykologisissa tutkimuksissa on usein monia osanottajia tai osanottajaryhmiä, joiden kuvausten yhdenmukaisuuksien tai eroavuuksien tutkimuksella on tärkeä merkitys. Tiedon kerääminen täsmällisiin kysymyksiin kontrolloiduissa oloissa, strukturoidut kysymykset ja reaktioaikojen mittaaminen saattavat parantaa tutkimuksen luotettavuutta. Ansiokkaassa vastauksessa luotettavuutta voidaan käsitellä suhteessa pätevyteen (validiteettiin), vaikka tehtävässä ei sitä suoraan kysytä.

3 p. Vastauksessa esitetään joitakin oikeaan osuvia ajatuksia tutkimushenkilöiden psyykkisten kuvausten ja selitysten luotettavuudesta. Vastaus osoittaa kokelaan ymmärtävän auttavasti, miksi psyykkisten raporttien luotettavuus on ongelma psykologisessa tutkimuksessa.

5 p. Vastauksessa esitetään monipuolinen ja syvälinen analyysi ihmisten psyykkisten kuvausten luotettavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Ansiokkaassa vastauksessa käsitellään kokonaisvaltaisella ja syvällisellä tavalla sitä, kuinka psykologisessa tutkimuksessa pyritään ylittämään psyykkisten kuvausten luotettavuuteen liittyviä rajoituksia.

Tehtävä 2

a)

2 p. Vastauksessa osataan määritellä selkeästi, mitä attribuutiolla tarkoitetaan, mukaan lukien sisäisen ja ulkoisen attribuution erottaminen toisistaan.

b)

4 p. Vastauksessa eritellään oivaltavasti oppilaitoksen pääsykokeessa epäonnistumiseen liittyviä sisäisiä ja ulkoisia attribuutioita. Vastauksessa ymmärretään, että attribuutioilla on tärkeä rooli siinä, kuinka yksilö selittää menestymiseen ja epäonnistumiseen liittyviä tekijöitä, ja että attribuutiot voivat tämän kautta merkittävästi vaikuttaa hänen toimintansa ja kehitykseensä. Vastauksessa pohditaan sisäisten ja ulkoisten attribuutioiden eroa pääsykoetilanteeseen liittyvän epäonnistumisen selittämisessä. Sisäiset tekijät voivat liittyä esimerkiksi omaan osaamiseen, valmistautumiseen, psyykkiseen tilaan ja kyvykkyyteen. Ulkoiset tekijät puolestaan voivat liittyä siihen, kuinka paljon oli aikaa valmistautumiseen, kuinka selkeitä olivat ohjeet ja materiaalit ja mitä kokeessa loppujen lopuksi kysyttiin. Ihmiset voivat omaksumaan erityisen attribuutiotyylin eli taipumuksen selittää asioita sisäisten tai ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta. Jos oletetaan epäonnistumiseen johtaneiden sisäisten ja ulkoisten tekijöiden olevan pysyviä, tämä saattaa johtaa siihen, että lakkaa yrittämästä. Olennaista on, uskooko yksilö pystyvänsä vaikuttamaan tilanteeseen vai ei. Ansiokkaassa vastauksessa attribuutioiden tarkastelu voidaan kytkeä muiden psykologisten käsitteiden, esimerkiksi minäpystyvyys, yhteyteen. Vahvan minäpystyvyyden varassa epäonnistuminen selittyy luontevasti sen perusteella, että valmistautuminen oli riittämätöntä, opiskelustrategiat vääriä ja ulkoiset olosuhteet epäedullisia. Heikko minäpystyvyys saattaa johtaa siihen, että yksilö syyttää omia kielteisiä ominaisuuksiaan ja kyvyttömyyttään epäonnistumisesta. Tämä saattaa johtaa siihen, että hän alentaa akateemisia tavoitteitaan.

Tehtävä 3

Hyvässä vastauksessa esitellään kunkin aivoalueen toimintoja. Otsalohkot liitetään usein tarkkaavuuteen, motoriikkaan, kielen tuottamiseen ja toiminnanohjaukseen. Vastauksessa voidaan esittää näiden taitojen olevan uskonnollisilla ihmisillä ateisteja parempia. Hippokampus liitetään usein uusien asioiden oppimiseen. Vastauksessa voidaan ehdottaa uskonnollisten ihmisten olevan tässä ateisteja huonompia. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan pohtia edelleen ryhmätason tulosten yleistettävyyttä yksilötasolle, rakenteellisten löydösten yleistettävyyttä toimintoihin ja vaikkapa sitä, ovatko aivotason erot näiden kahden ryhmän välillä syy, seuraus vai liittymätön rinnakkaisilmiö uskonnollisuudelle.

3 p. Vastauksessa osataan mainita jokin kumpaankin aivoalueeseen liittyvä toiminto sekä päätellä oikein ryhmien välisen eron suunta. Suurempi alue yhdistetään usein parempaan toimintaan.

5 p. Vastauksessa osataan mainita useampia aivoalueisiin liittyviä toimintoja, päätellä oikein eron suunta sekä pohtia, kuinka luotettava päätelmä on. Ansiokkaassa vastauksessa päätelmän luotettavuutta voidaan pohtia laajemmin.

Tehtävä 4

Vertaissuhteet ovat 7–12-vuotiaille tärkeitä; he sekä osaavat toimia ryhmässä että pitävät ryhmässä olemisesta ja yhteisestä tekemisestä. He osaavat noudattaa sääntöjä ja innostuvat monista uusista asioista. Tunteiden säätely on jo niin kehittynyttä, että ryhmässä toimiminen onnistuu. Taitojen ja tietojen oppiminen on monissa asioissa helpompaa kuin nuorempana tai vanhempana. Muistitoiminnot ovat hyvin kehittyneet. Looginen ajattelu ja päättelykyky kiinnostavat ja kehittyvät. Moraali kehittyy. 7–12-vuotias tarvitsee vielä aikuisen apua eikä ole vielä niin autonominen kuin aikuinen. Hän on joustava eli kykenee yleensä sopeutumaan monenlaisiin tilanteisiin, kunhan ne ovat turvallisia, eli kaverit ja opettaja ovat mukana. Lisäansiona voisi ajatella, että jos kokelas kirjoittaa käytösongelmista tai oppimisvaikeuksista, hän osaa puhua niistä tämän kysymyksen kannalta oikeasta näkökulmasta.

3 p. Kokelas on ymmärtänyt kysymyksen oikein, eli hän käsittelee kehityspsykologisia vahvuuksia suhteessa koulunkäyntiin oikeanikäisillä lapsilla. Vastauksessa käsitellään muutamaa vahvuutta oikeaan osuvalla tavalla.

5 p. Kokelas käsittelee tämänikäisen lapsen monitahoisia kehityspsykologisia vahvuuksia suhteessa koulunkäyntiin ja liittää ne asianmukaisiin kehityspsykologisiin teorioihin ja tutkimuksiin.

Tehtävä 5

Tehtävä tarjoaa kokelaalle mahdollisuuden valita käsittelemänsä aihepiiri omien kiinnostustensa, osaamisensa ja tietämyksensä perusteella. Tehtävä sallii kokelaan itse määritellä tarkastelemaansa harrastuksen niin, että vastauksessa voi tavanomaisten musiikkiin, esittäviin taiteisiin, urheiluun tai tietokoneiden pelaamiseen liittyvien aiheiden lisäksi käsitellä monia muitakin teemoja. Harrastuksen oivaltavaa tarkastelua pidetään vahvuutena. Tehtävässä edellytetään valitun harrastuksen erittelemistä suhteessa kognitiiviseen toimintaan eli ihmisen tiedonkäsittelyn ja älykkään ja luovan toiminnan eri ulottuvuuksiin. Hyvässä vastauksessa valitaan kokelaan hyvin tuntema harrastus, jolla on monitahoisia vaikutuksia yksilön kognitiiviseen kehitykseen. Vastauksessa voidaan käsitellä esimerkiksi harrastuksen vaikutuksia hahmontunnistukseen, toiminnan automatisoitumiseen, tiedonkäsittelyyn ja muistamiseen sekä asiantuntijuuden kehittymiseen (taitavan ja luovan suorituksen asteittainen jalostuminen). Sisäisten mallien teoria tarjoaa aineksia harjoitteluun liittyvän osaamisen erittelylle. Hyvässä vastauksessa pohditaan sitä, kuinka harrastuksen henkilökohtainen merkitys, siihen liittyvän harjoittelun sinnikkyys, jaksottelu ja pitkäaikaisuus vaikuttavat kognitiiviseen kehitykseen. Ansiokkaassa vastauksessa aihepiiriä voidaan käsitellä myös suhteuttaen kognitiiviset prosessit muihin psykologian osa-alueisiin, kuten motivaatioon, identiteettiin ja persoonallisuuteen ja sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön, kunhan käsittely ankkuroituu kognitiiviseen kehitykseen.

3 p. Kokelas valitsee eriteltäväksi jonkin hyvin tuntemansa harrastuksen ja osaa esittää joitakin oikeaan osuvia näkökulmia sen vaikutuksesta kognitiiviseen kehitykseen.

5 p. Vastauksessa esitetään kokonaisvaltainen ja syvälinen kuvaus valitun harrastuksen vaikutuksista kognitiiviseen kehitykseen. Kokelaalla on paljon harrastukseen liittyvää jäsenyntyä tietoa, jota luontevasti suhteutetaan kognitiivisen kehityksen erittelyyn. Ansiokkaassa vastauksessa kognitiivisia prosesseja voidaan suhteuttaa myös muihin psyykkisen toiminnan ulottuvuuksiin, kuten tunteet, motivaatio, sosiaaliset suhteet ja verkostot.

Tehtävä 6

Tämä on keskeinen psyykkiseen hyvinvointiin liittyvä kysymys. Vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa on tärkeää psyykkisen hyvinvoinnin saavuttamiselle ja ylläpitämiselle. Läheiset ihmissuhteet perustuvat myös tunteiden jakamiseen. Voi kysyä, miten ihmissuhteet toimivat, jos salaa tunteitaan. Kehityopsykologisesti tarkasteltuna on tärkeää, että aikuinen viritäytyy lapsen myönteisiin ja kielteisiin tunteisiin. Peilisolujen ansiosta yhden onnesta tulee toisenkin onni. Kun ihminen näkee onnellisen ihmisen, myös hän tulee onnellisemmaksi, koska tunteet tarttuvat. Hyvän mielen on todettu olevan monella tavalla hyödyllistä ihmiselle. Hyvällä mielellä jaksaa paremmin ja suoriutuu tehtävistään paremmin. Tunteiden säätelyn näkökulmasta tunteita ei ole hyvä kontrolloida liikaa. Suomalaisessa kulttuurissa ja Einon Leinon runossa ohjetta on tulkittu myös kateuden näkökulmasta, eli ihmisen kannattaisi katkeä onnensa, etteivät muut olisi hänelle kateellisia. Voi myös ajatella, että onnella ylpeily on huonoa käytöstä ja altistaa ihmisen kateudelle ja kiusaamiselle. Ohjetta voi arvioida myös näistä näkökulmista.

3 p. Kokelas osaa tarttua kysymyksen kannalta keskeisiin psyykkisen hyvinvoinnin elementteihin.

5 p. Kokelas tarkastelee neuvoa laajemmin ottaen huomioon tunteiden säätelyn, kehityopsykologisen näkökulman ja aivojen toiminnan.

Tehtävä 7

Hyvässä vastauksessa johdatetaan ensin aiheeseen kuvaamalla leikki-ikäisen (2/3–6-vuotiaan) lapsen kehitykseen liittyvät keskeiset sisällöt ja piirteet ja selvitetään, mitä itsesäätelyllä tarkoitetaan. Leikki-ikässä minän rakenteet (minäkäsitys, itsetunto, omatunto, ihannemi-nä) kehittyvät ja lapsi harjoittelee itsenäisyyttä, aloitteellisuutta ja toisten kanssa toimimista. Vähitellen lapsi jaksaa odottaa tarpeiden tyydyttämistä ja oppii säätelämään käyttäytymistään ryhmänsä normien ja sääntöjen mukaan. Tunne-elämän kehitykseen kuuluu tunteiden tunnistaminen, ilmaiseminen ja tunnereaktioiden säätely, joka vähitellen siirtyy vanhemmilta lapselle ja ulkoisesta toiminnasta sisäiseen psyykkiseen työhön. Itsetunto ja kontrolloiva itsesäätely perustuvat omantunnon syntyyn ja kykyyn tuntea empatiaa. Itsesäätelykyvyn ansiosta lapsi oppii arvioimaan tekojensa seurauksia ja suuntaamaan toimintansa tavoitteiden mukaisesti. Tätä kehitystä tukee kognitiivinen kehitys; kielen omaksumisen myötä lapsi pystyy ilmaisemaan monimutkaisempia tunnesävyjä, samalla kun ajatukset jäsenyvät ja auttavat lasta ohjaamaan toimintaansa.

Tutkimussuunnitelman laatimiseksi kokelas valitsee kyseessä olevasta aiheesta mielekkään tutkimusongelman ja rajaa kysymyksenasettelunsa toteuttamiskelpoiseen muotoon. Hän esittelee tutkittavat muuttujat ja valitsee kehityspsykologisen muutoksen tutkimiseen sopivan tutkimusasetelman (esim. kokeellinen tutkimus, tapaustutkimus, pitkittäis- tai poikittais-tutkimus). Vastauksessa valittu tutkimusote kuvaillaan ja valinta perustellaan. Selitetään osanottajien valinta ja se, millaisia ryhmiä he edustavat (esim. ikä, tytöt ja pojat; tutkimus- ja vertailuryhmä). Kuvataan, millaisin menetelmin lasten itsesääätelytoiminnasta kerätään tietoa (esim. observointi, koe tai psykologiset testit). Ansiokkaassa vastauksessa tulee miettiä aineiston käsittelyä, pohtia odotettuja tutkimustuloksia, tutkimuksen merkitystä ja hahmottaa, millaiseen joukkoon tutkimuksen tulokset voidaan yleistää. Lopuksi tulee arvioida suunnitelun tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä sekä tutkimussuunnitelman mahdollisia puutteita ja virhetekijöitä.

3 p. Kokelas kuvaa tutkittavaa ilmiötä, itsesääätelyä, kytkettynä kyseessä olevaan lapsen kehitysvaiheeseen ja osaa pääpiirteisesti laatia toimivan tutkimusasetelman, jolla voisi tutkia itsesäätelyn kehittymistä leikki-ikäisillä lapsilla. Tutkimusongelma on määritelty. Tutkimusote ja valitut tutkimusmenetelmät ovat luontevia tutkittavan aiheen ja tutkittavien ikäryhmän kannalta.

5 p. Kokelas kuvaa edellisen lisäksi tarkemmin tutkittavaa ilmiötä ja esittää kehityspsykologiassa tutkimuksessa käytössä olevia tutkimusasetelmia ja perustelee oman valintansa näistä. Tutkittavat muuttujat määritellään. Tutkimussuunnitelma on selkeä, kekseliäs ja mielekkäästi sidottu tutkittavaan ilmiöön, jota ankkuroidaan psykologiseen tietoon lapsen sosioemotionaalisisesta ja kognitiivisesta kehityksestä. Tutkittavien lasten ikävaihe ja muita ominaisuuksia on otettu tutkimusasettelussa huomioon, ja tutkimukseen liittyvät keskeiset vaiheet kuvaillaan perusteellisesti. Pohditaan syvällisesti otoksen valintaperusteita ja edustavuutta, tiedonkeruumenetelmien valintaa sekä näihin valintoihin liittyviä mahdollisia ongelmia ja rajoituksia, jotka koskevat yleistettävyyttä ja objektiivisuutta. Vastauksessa käsitellään luotettavuuteen (reliabiliteetti) ja pätevyyteen (validiteetti) liittyviä näkökohtia ja pohdiskellaan tutkimukseen liittyviä eettisiä näkökohtia.

Tehtävä 8

Hyvässä vastauksessa kokelas osaa pohtia sekä aineiston tuottamaa tutkimustietoa että psykologisia käsitteitä ja teorioita monipuolisesti suhteessa yksilön käsitykseen omasta kehostaan. Vastaukseen voi hakea näkökulmia esimerkiksi kehityspsykologiasta (esim. itsetunto, ideaaliminän kehitys), sosiokulttuurisista tekijöistä (kulttuuriset mallit ja normit), mielenterveydestä (esim. anoreksia, oman kehon hallinta osana itsesääätelyä), motivaatiopsykologiasta (esim. kehonrakennus suoritusmotivaation lähteenä ja sitä kautta yksilön sisäisenä palkintona), ja/tai oppimispsykologiasta (esim. mallioppiminen). Ansiokkaassa vastauksessa aineisto ja psykologiset teoriat kytkeytyvät analyttiseen ja pohdiskelemaan otteeseen. Ansiokkaassa vastauksessa voi näkyä sekä se, että suhde omaan kehoon voi olla ongelmallinen, mutta myös terve ja kokonaisvaltaista hyvinvointia tukeva.

3 p. Vastauksessa osataan poimia aineistosta joitain näkökulmia yksilöiden käsitykseen omasta kehostaan. Vastauksessa on osattu käyttää myös jotain aineiston ulkopuolista psykologista käsitettä tai teoriaa oikein.

5 p. Vastaus on monipuolisempi ja analyttisempi. Vastauksessa käsitellään aineiston tuottamaa tietoa suhteessa psykologisiin käsitteisiin tai teorioihin, ja osataan tuoda useita aineiston ulkopuolisia psykologisia näkökulmia pohdintaan.

Tehtävä +9

Hyvässä vastauksessa nuoruusiän alkoholinkäyttöä käsitellään laaja-alaisesti monesta näkökulmasta kytkien vastaukseen myös aineistosta saatavaa materiaalia. Nuorten alkoholinkäyttö voidaan liittää esim. nuoruusiän kehitykseen (esim. identiteetti, kaverisuhteet, tunteiden säätelyn kehitys, nuorisokulttuuri), aivojen kehitykseen (otsalohkon kehitys) tai mielenterveyteen. Hyvässä vastauksessa huomioidaan nuoren oma aktiivinen rooli kehityskaaren määräytymisessä perimän ja ympäristön rinnalla. Kysymyksessä kokelasta pyydetään myös tarkastelemaan alkoholinkäytön pitkittäisseurauksia, jolloin kokelaalta edellytetään jonkinlaisten kehityksellisten seurausten ja ansiokkaimmissa vastauksissa kehityksellisten mekanismien avaamista. Nämä kehitykselliset mekanismit voivat liittyä esimerkiksi kasautuviin kielteisiin vaikutuksiin, jolloin heikko menestys nuoruusiässä sulkee esim. mahdollisia myöhempiä koulutuksellisia/ammattillisia polkuja, aivojen kehityksessä tapahtuviin tekijöihin, mielenterveyden häiriöiden pysyvyyteen ja yhteisvaihteluun. Tähän vastaukseen kokelas voi liittää myös esim. terveystiedon kursseilta oppimiaan asioita, mutta hyvässä vastauksessa painotus on vahvasti psykologisissa tekijöissä, prosesseissa ja teorioissa.

3 p. Kokelas tarkastelee nuoren alkoholinkäyttöä ja sen pitkäaikaisia seurauksia jostain psykologisesti mielekkästä näkökulmasta. Kolmen pisteen vastauksessa aineiston käyttö voi olla ohutta. Pelkän aineiston toistaminen ei riitä kolmeen pisteeseen.

5 p. Aiheen käsittely on monipuolisempaa ja sisältää useampia psykologisia käsitteitä tai teorioita. Vastauksessa on otettu huomioon aineiston tarjoama tieto.

7 p. Vastaukseen sisältyy viiden pisteen vastaukseen nähden syvällisempää pohdintaa suhteessa psykologisiin käsitteisiin ja teorioihin. Vastauksessa on myös esitetty mahdollisia mekanismeja, mitä kautta nuoruusiän alkoholinkäyttö heijastuu myöhempään hyvinvointiin.

Tehtävä +10

Vastauksessa ymmärretään aikaansaamattomuuden ilmiö ja osataan liittää se analyyttisesti muun psykologisen tiedon yhteyteen. Tehtävä on suhteellisen avoin ja sallii kokelaalle paljon vapausasteita oman näkökulman valitsemisessa. Tehtävä kohdistuu elämänhallintaan, joka voidaan ymmärtää laajasti suhteessa perheeseen, ystäviin, kouluun ja muihin yhteisöihin (esim. harrastukset). Koska opiskelu on lukiolaisen elämän keskeinen haaste, aikaansaamattomuutta voidaan tarkastella suhteessa siihen, mutta esimerkiksi terveyskäyttäytymiseen tai sosiaalisiin suhteisiin suuntautuminen tarjoavat myös luontevia näkökulmia. Aikaansaamattomuutta voidaan tarkastella mm. suhteessa temperamenttiin, persoonallisuuteen, motivaatioon (minäpystyvyys, selviytymisodotukset), taitojen oppimiseen (toimintamallit, -rutiinit, tavat ja strategiat), metakognitioon (toiminnan suunnittelu, ohjaaminen ja arviointi), ihmisen psykososiaalisen kehityksen vaiheisiin (Erikson), minuuden ja identiteetin kehitykseen ja niin edelleen. Ansiokkaassa vastauksessa aikaansaamattomuuden pohdinta ankkuroituu omaan näkökulmaan sopiviin psykologisiin käsitteisiin, teorioihin ja tutkimuksiin, jotka auttavat muodostamaan ilmiöstä kokonaiskäsitystä.

3 p. Vastauksessa esitetään joitakin oikeaan osuvia ajatuksia lukiolaisen aikaansaamattomuuden vaikutuksesta lukiolaisen elämänhallintaan. Kokelas osaa auttavasti yhdistää annettua materiaalia psykologiseen tietoon ja liittää sen konkreettisiin arkielämän esimerkkeihin.

5 p. Vastauksessa esitetään hyvin jäsentynyt erittely aikaansaamattomuuden vaikutuksesta lukiolaisen elämänhallintaan. Kokelas esittää osuvia esimerkkejä, valottaa niitä analyyttisesti oheismateriaalin ja psykologisen tiedon varassa ja pohdiskelee monitahoisesti aikaansaamattomuuden ilmenemistä ja vaikutuksia.

7 p. Vastaukseen sisältyy monitahoinen ja kokonaisvaltainen analyysi aikaansaamattomuuden vaikutuksista lukiolaisen elämänhallintaan. Aiheen ja siihen liittyvien esimerkkien pohtiva käsittely ankkuroituu luontevasti psykologisiin teorioihin ja viitekehyksiin.